

İtikad Esasları ve Özellikleri

Tevfik YÜCEDOĞRU
Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Dinin inanılması gereken temel inanç esasları ve bunlarda bulunması gereken özelliklerin neler olduğu hususu bu makale çerçevesinde ele alınacak ve inanç esaslarının değişmezlik ilkesinin üzerinde durulacaktır. İnanç esaslarında bulunması gereken temel özellikler olarak sıralanabilecek kesinlik, açıklık, insan müdahalesine kapalılık gibi hususlar da bu çalışmanın kapsamına alınacaktır.

Asbtract

Basic Creeds and Their Characteristics

This article deals with the basic creeds of religion which should be believed in and with their essential characteristics. It focuses particularly on the principle of immutability of basic creeds; on the other hand, the features that the basic creeds should have to, such as definiteness, clarity and being free from human intervention are treated.

Anahtar kelimeler: İtikad, itikad esasları, akâid, iman, inanç.

Key Words: Creed, basic creeds, belief, faith.

Allah tarafından insanlara gönderilen ilâhi vahiyde insanların inanması gerekli konular, ilk peygamberden son peygamber Hz. Muhammed'e kadar aynı kalmıştır. Hz. Âdem ilk peygamber olarak neye itikad edilmesi gerektiğini insanlara tebliğ etmiş ise diğer

peygamberler ve bizim peygamberimiz Hz. Muhammed de aynı inanç esaslarını getirmiştir.¹ Bu anlam itibarıyla itikadî esaslarda hiçbir değişiklik olmamıştır. Bu husus çeşitli ayetlerde vurgulanmıştır. "Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı"² İnsan ihtiyaçlarının çeşitliliği yanında dine olan gereksinim hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır. İlk insanın değer ihtiyacı ne ise son insanın ona olan ihtiyacı da aynı derecededir. Dinin insan anlayışında ilk yaratılıştan buyana bir evrimleşme olduğu kabul edilmemektedir. Dolayısıyla Hz. Âdem maddî ve manevî olarak ne gibi ihtiyaçlara gereksinim duyuyor idiye bugünün insanı da aynı maddî ve manevî ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır.

İtikadın fert ve toplum hayatındaki faydaları üzerinde durmak bu makale çerçevesinde gereksizdir. Ancak şu ifade edilmelidir ki, ahlâkî duygular insanlara din tarafından kazandırılır. Beşerî kanun ve nizamlar yalnız başlarına, insanları ahlâkîliğe teşvik etmeye ve birbirinin hakkına tecavüz etmeyi önlemeye yeterli değildir. Çünkü bu kanun ve nizamlar, daha çok kötülük yapanlara ceza vermekle yetinirler. Onların insanları uyarıcı, hayra, iyiliğe ve ahlâki olana yöneltici etkileri yoktur. Esasen böyle bir görev onlardan beklenmemelidir. Din ve onun değerleri, gönül arılığı, vicdan temizliği ve ahlâki güzellikler kazandıran yegâne kaynaktır. Bu kaynaktan içen, kalbinde, vicdanında fârûk (hak ile bâtılı, doğru ile yanlış) birbirinden ayırt etme) diye bir değer edinmiştir. Kanun veya nizam ister orada bulunsun, isterse bulunmasın veya ister kanun ve nizamın temsilcisi orada olsun, isterse olmasın dinî değerlerle bezenmiş bir insan için fark yoktur. O, doğru olanın yanında yer almasını bilecek değerlere artık sahiptir.

İtikad; "Bir şeye gönül bağlamak, düğüm atmışçasına kesinlikle inanmak, gönülden benimseyerek doğruluğuna inanmak, gönülden bağlanmak, benimsemek ve kesinlikle karar vermek"³ anlamlarına gelmektedir. İman etmekle eş anlamlıdır. İtikad esasları ise: "İslam dininde kesinlikle inanılan ve inanılan hususlarda şüpheye yer vermeden doğru kabul edilen değerler" anlamına gelir. Yine bu kelimelerle ilgili diğer bir terim de "akîde"dir. Çoğulu, "akâid"tir. Akîde: "Gönülden bağlanılan şey" ve "kat'iyetle inanılan değer" demektir. Terim olarak anlamı ise: "Sahibi nezdinde hiçbir şüphe kabul etmeyen kesin hüküm, inanılması gerekli olan temel ilke, iman esasıdır."⁴

¹ İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, İstanbul, 1339-1341, I, 22, 25.

² Şûrâ 42/13.

³ Bkz. Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, "Akîd" ve "İtikad" Maddeleri.

⁴ A. Saim Kılavuz, "Akâid" DİA, II, 212.

*Ahkâm-ı şer'iyye*⁵ diye de bilinen *dini hükümler* üç ana başlık altında incelenir. Bunlar; itikâdî, amelî ve ahlâkî hükümlerdir. Bu hükümlerin tamamı bir bütün olarak *İslâm'ı* meydana getirir. Bu hükümlerden sadece bir tanesi *İslâm'ın* tamamı demek değildir. Yani sadece amelî veya ahlâkî hükümler *İslâm'ın* sadece bir veçhesini temsil etmektedir ve bu temsil *İslâm'ın* tamamı söz konusu olduğunda eksik demektir.⁶ Ancak itikadî esasların olmaması veya eksik olması veyahut da bozuk olması halinde dini hükümlerin geri kalan kısmı bir anlam ifade etmemektedir. Mesela: İtikat esaslarını kabul etmeyen bir kişi, çok amel etmiş veya gayet ahlâklı bir davranış sergileyen birey olsa onun *İslâm* ile bir ilgisi olmayacaktır. İbadetleri lüzumsuz gören kişi de aynı şekildedir. "Kim imanı kabul etmezse onun amelî boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır."⁷ buyurulmak suretiyle bu hususa dikkat çekilmiştir.

Diğer yönden inançlarla ilgili itikadî hükümlere "*aslî*", amelin yapılış biçimini ve keyfiyetini belirten amelî; ibadet ve muamelâtla ilgili konularına "*fer'i*" esaslar denmiş olması, itikadın dinde ne kadar önemli olduğunu göstermek içindir.⁸ Dinin itikad esasları, *aslî* (birinci derecede önemli), muamelatı ilgilendiren konulardaki esasları ise *fer'i* (ikinci derecede önemli) hususlardır ki, itikad bu açıdan da önemlidir. Çünkü insan nasıl inanıyorsa öyle yaşar. İnancını kaybeden veya inancı olmayan kişiler ise yaşadıkları gibi inanmak mecburiyetindedirler.

İtikada konu olan şeyler iman esaslarıdır. Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına ve ahiret gününe inanmak bu esaslardandır. Kur'ân-ı Kerîm'de, itikada konu olan değerler tek tek sayılmıştır. Bu ayetlerden ikisi şöyledir: "Gerçek iyilik, yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz değildir. Asıl iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanan kimsenin yaptığıdır."⁹ "Ey İnananlar! Allah'a, peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba inanın. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, şüphesiz gerçek bir sapıklığa düşmüştür,"¹⁰

Burada dikkat edilmesi gereken konu, âyetin hemen başında zikredilen "*Allah'a, Peygamberine ve Peygamberine indirdiği kitaba inanın*" ifadesidir. Zikredilen iki ayette de iman esasları; "amentü"

⁵ Bkz. Cürcânî, Seyyid Şerif, *Ta'rifât*'ta şer'î hükmü şöyle tarif etmektedir: "Ef'âl-i mükellifine ait Allah'ın hükmünden ibarettir." s. 92.

⁶ Bkz. İzmirli, age., I, 22.

⁷ Mâide, 5/5. Krş. Nisâ, 4/124; Enbiyâ, 21/94.

⁸ Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid*, (Trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1980, s. 93.

⁹ Bakara 2/177.

¹⁰ Nisâ 4/136.

diye bilinen Allah, melek, kitap, peygamber ve âhiret inancını ortaya koymaktadır. Toplumumuzda da, bu sebepten olsa gerektir ki imana konu olan hususlar bu çerçevede öğretilmektedir ve sanki itikada konu olan başka değer yokmuş gibi bir anlayışı beraberinde getirmektedir. Hâlbuki ayette ifadesini bulan konu şudur: Allah'a, Peygamberine ve Peygamberine indirilen kitaba iman edilmesi istenmekte ve emredilmektedir. Akidenin "hiçbir şüphe kabul etmeyen kesin inanç esasları" ayette bu şekilde ifadesini bulmaktadır. Bu esasların çıkarıldığı kaynak, Kur'ân ve Peygamber(sav)'in sübüt-i kat'î olan hadisleridir. İtikad esasları bu kaynaktan tespit edilir.¹¹ İtikada konu olan değerler; Kur'ân ve Hz. Peygamber'in tevatür derecesine ulaşmış hadislerinin tamamından ibarettir. Kur'ân'da zikredilen her şey bir bakıma itikad esasıdır. İnanılması, tasdik edilmesi, doğruluğundan hiç şüphe etmeden gönülden bağlanması gereken bir itikad esasıdır. Bu sebeple, dini hükümlerin hepsi bir bakıma itikadidir. Gıybetin, koğuculuğun, yalancılığın kötü olduğunu inanmak itikadı bir esastır. Ama bunlardan sakınmak ahlâkidir. Ahlakî bir hüküm olmasına rağmen bu hususu inkâr eden İslam'la alakasını keserken buna riayet etmeyen kişi sadece ahlaksızlıkla itham edilebilir. Bu çerçevede Kur'ân ve mütevâtir sünnette yer alan bütün hususlar bir yönüyle itikad esası olmakta ve inanılması gerekli hale gelmektedir.¹²

Kur'ân ve mütevâtir hadislerde zikredilen itikad esaslarını benimsenmenin ve onları bir değer olarak algılamanın keyfiyeti gönül bağlılığıdır, içtenliktir ve kendi değer sisteminin bir parçası olduğunu kabullenerek bu hususta hiçbir ikiyüzlülüğe imkân vermemektir. Bu esaslar gönülden bağlandığı için manevi dünyasının olmazsa olmazı kabul ederek en üst haz unsuru olarak algılamaktır. Bu hususu belirten ayette Allah Tealâ, hac görevini huzuru kalp ile ifa etmiş ve günahlarından arınmış kimselere hitaben şöyle buyuruyor: "Hac ibadetini bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın."¹³ Yine bir başka ayette de: "De ki, eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akraba-nız, kazandığınız mallar, kesata uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler, size Allah'tan, Resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emri (azap) gelinceye kadar bekleyin, Allah fâsıklar topluluğuna doğruyu göstermez."¹⁴ denilmektedir.

¹¹ Bkz. Tefik Yücedoğru, "İtikadi İlkelerin Tespiti", *Selçuk İ.F. Dergisi*, 19, Bahar 2005, s, 51 vd.

¹² Bkz. Taftazânî, age., s. 93; İzmirli, age., I, 22.

¹³ Bakara, 2/200.

¹⁴ Tevbe 9/24.

İtikat esaslarının candan da aziz bilinmesini belirten hadisler de mevcuttur. Bir gün Hz. Ömer, Hz. Peygamber (sav)'in huzuruna gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Seni canım hariç her şeyden fazla seviyorum," deyince Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e bakarak: "Ey Ömer! Böyle yapmakla imanın kemale ermedi. (İtikadını sağlam temeller üzerine oturtmadın)." cevabını vermiş, ne zaman ki Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Resulü! Seni anamdan, babamdan, ailemden, çoluk çocuğumdan, malımdan ve nihayet canımdan da çok seviyorum" deyince Peygamber (sav), Hz. Ömer'e: "İşte şimdi, işte şimdi imanın tam olarak kemâline erdi. Ya Ömer!" buyurmuşlardır.¹⁵

İtikat esaslarını benimseme niceliği hakkında kültürde de söylenecek birçok husus mevcut olmakla birlikte sûfilerin şu meşhur olan sözlerini aktarmak yeterli olacaktır: "Allah katındaki derecenizi öğrenmek istiyorsanız kalbinde Allah'a ne kadar yer ayırdığına bak."¹⁶

İtikat esaslarının kendilerine has birtakım özellikleri vardır ki, bunlar gerek Kur'ân-ı Kerim gerekse hadislerin kapsamlarından çıkarılmıştır. Bunları çoğaltmak mümkün olmakla birlikte özetlenmeye çalışılacaktır.

İtikadî Esasların Özellikleri:

Tarih içinde süzülüp gelen itikad esaslarıyla ilgili temel özellikler kelâm ilminde birkaç noktada özetlenmiştir. Bu özellikler kesinlik, değişmezlik, açıklık ve bölünmezlik olarak sıralanmaktadır.¹⁷ Bizim tercihimiz ise bunları ihmal etmeden önem sıralaması şeklinde olacaktır.

1) İtikad esaslarında zorlama yoktur. Kişinin, Hz. Peygamber'in getirdiği itikad esaslarına zorlanması ve dolayısıyla neticesinde bir karşılık beklemesi söz konusu değildir. İtikad esaslarını kabullenmek veya kabullenmemek kişilerin kendi sorumluluğu dâhilindedir. Kur'ân, bu konudaki tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur ki: "Kur'ân'a ister inanın ister inanmayın."¹⁸ "De ki: Hak, Rabbinizdir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin"¹⁹ Dinin itikad esaslarını benimseme noktasında bireyden istediği, kendi kararına tabi olmasıdır.²⁰ Bu noktada herhangi bir zorlamanın veya bireyi

¹⁵ Buhârî, el-Eymân ve'n-nüzûr, 2; Ahmed b. Hanbel, IV, 233, 236; V, 293; Hâkim, *Müstedrek*, III, 516.

¹⁶ Abdülkerim Kuşeyri, *Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyri Risalesi*, (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1978, s. 97

¹⁷ Bkz. İzmirli, age. I, 22-23.

¹⁸ İsrâ 7/107.

¹⁹ Kehf 18/29.

²⁰ Bu sebepten, "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğütü reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir." denmiştir. Bakara 2/256.

sıkıştırmanın faydasız ve dinin hedeflediği kendisiyle barışık insan tipini gerçekleştirme amacıyla çelişik olduğudur. İşte bu nokta karar verme açısından önemlidir. Kişinin gönül bağı kuramadığı değerleri benimsemiş görünmesi durumunda ikiyüzlü münafık tip olarak toplumda yer alacaktır ki bu, dinin arzulamadığı bir insan tipidir. Hür olarak tercihte bulunabilen insan, ancak bu tercihinden dolayı mutluluk duyabilir veya hata yaptığını kabullenebilir. Dinlerde var olan ahiret inancı da bu safhadan sonra anlamlılık kazanmaktadır.

İşte bu sebeple insanın itikad esaslarını benimseme veya benimsememesi onun hürriyetinin bir parçasıdır. Kişinin kendisine ulaşan ilâhî mesaja kulak verme veya vermemesi kendi kararına bırakılmıştır. Ancak iman yönünde yapacağı tercih her zaman övülmeye layık görülmüştür. Kalp huzuru, vicdan duruluğu arayan insanların iman etme yolunu tutmaları arzulanmıştır.

İslâm'ın özü, samimiyet, içtenlik ve Allah rızasına dayanır. Onun için itikadın dünyevî fayda beklentisinden uzak olması gerekir. Bu husus İslâm'ın temel bir ilkesidir. Allah'a iman, karşılık beklenilmeden ve kalbî olmalıdır. Allah'a imân karşılığında dünyevî fayda temin etme niyetinde olanlar âyetlerde kınanmıştır. Tarihte 'Eârib" denen bir kavim bu şekilde imân etmiş ve onlar hakkında şu âyet nazil olmuştur: "İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk ederler, öyle ki: Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir (dinden yüz çevirir). O, dünyasını da, âhiretini de kaybetmiştir. İşte bu apaçık bir ziyanın ta kendisidir."²¹ Aradıklarını bulanların başka bir fayda talebinde bulunmaları abesle iştigal anlamına gelecektir. İşte bu sebepten imân karşılığında dünyevî bir yarar gözetilmemelidir. Fakat itikadı tam olan kişilerin dünyada gördükleri fayda yoktur, anlamına da alınmamalıdır.

2) İtikadı esaslar kât'îdir, yakîn ifade eder. Kesin bilgi verirler. Kur'ân ve mütevâtir sünnette yer almış olması hasebiyle verdikleri bilgiden şüphe edilmez. Şek ve şüphe burada inkâr ve küfür sayılır. İnanan kişi imanının bu nitelikte olmasına dikkat eder.

İtikad esaslarına körü körüne bağlanılmaz. Bu noktada taklit bütün İslâm mezheplerine göre hoş karşılanmamış ve istidlalin terk edilmesinden dolayı bireyin sorumlu olduğu belirtilmiştir. İslam itikad sistemi kalp ve vicdana hitap etmenin yanında kesin delillere ve açık akıl yürütmelere yer verir. Kur'ân buna: " De ki: Doğru iseniz delillerinizi getirin."²² şeklinde işaret etmektedir.

5) İtikat esasları açıktır, sadedir, vâzihtir. Ne istediği apaçık, ayan beyan ve nettir. Muhatabın bunları algılamada bir problemi

²¹ Hacc 22/11.

²² Bakara 2/111.

olmayacak niteliktedir, netliktedir. Müphem, muğlâk ve müşkil değildir. Emredilen de nehiy edilen de gayet açık bir şekilde belirtilmiştir. Diğer inanç sistemlerinde görülen karmaşıklık ve muğlâklık İslâm itikad esaslarında yoktur. İslâm mezhepleri arasındaki ihtilaf noktalarının varlığı bir gerçek olmakla birlikte bunların hiçbirisi kesin itikad esasları üzerinde değil *zannî itikad*²³ hükümleri çerçevesindedir. Hiçbir itikadî fırka âhiretin var olduğu hususunda ihtilaf etmez. Âhiretin nasıl olacağı hususunda çeşitli görüşler beyan eder. İtikadımızın hiçbir kapalı ve müphem yönü bulunmamaktadır. Gayet basit ve anlaşılırdır. Açıklanması zor değildir. Hâlbuki bir Hıristiyan'ın teslis akidesini izah etmesi, bir Yahudi'nin de milli tanrı anlayışını makul hale getirmesi oldukça güçtür.

4) İtikad esasları bir bütündür, bölünme ve parçalanma, tecezzî kabul etmez. Biri olmazsa diğerleri de mevcut olmaz. Bu esaslar ya toptan kabul edilir, ya da biri dahi inkâr edilmiş olsa, toptan reddedilmiş olur. Bir kısmını kabul etmek, bir kısmını reddetmek İslâm'ın bütünlüğünü bozmak, dini tahrif etmek anlamına gelir; Allah'a inanıp da peygamberine inanmayan kişi İslâm dairesinde değildir. İslâm'ın her şeyini kabul eden ama temel inanç veya ibadetlerden birini veya birkaçını kabul etmeyen kişi İslâm dairesinden uzak bir yerde durmuş olacaktır. Böyle bir itikadî hükme sahip olmamak küfrü gerektirir. Kur'ân-ı Kerim'de Yahudilere hitaben: "Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz! Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında rüsvaydık, kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir."²⁴ denilmek suretiyle itikadda bölünmeye yer olmadığına dikkat çekilmiştir. İslâm her şeyiyle bir bütündür.

5) İslâm inanç esasları zamana, zemine, mekâna, fert ve toplumlara göre değişmez, daima sabit kalırlar, ezeli, ebedî ve sabit hakikatlerdir. Teğayyur, tebeddül, tehavvül ve nesh kabul etmez. Peygamberden peygambere, ümmetten ümmete, fırkadan fırkaya göre değişmezler. Hz. Âdem ve ümmeti neye inanmakla mükellef ise Hz. Peygamber ve ümmeti de ona inanmakla mükelleftir. Bu itibarla itikad esasları zaman içinde, çağlara göre, artma ve eksilme kabul etmez. Kur'ân ve Hz. Peygamber'in mütevatir sünnetinde nasıl

²³ Bazı itikadî hükümler kesin ve açık değildir. Bu sebeple bu itikad esaslarına belli bir biçimde inanma mecburiyeti yoktur. Bu çeşit itikad esaslarına *zannî itikad esasları* denir. Mesela: Mâtürîdî mezhebinin anlayışına göre peygamberlik için erkek olma şart, Eş'arî mezhebinin itikadında şart değildir. Bir müslümanın bu iki alternatif düşünceden birine inanması itikadına zarar vermez. Bu gibi fikir ayrılığının olduğu mezhep mensuplarının birbirini ithamları da doğru ve yerinde değildir. Zannî olan itikad esaslarında kesinlik, açıklık, beşeri müdahaleye kapalılık gibi metin içinde saydığımız özellikler aranmaz. Geniş bilgi için bkz. Taftazânî, age., s. 94, dipnot no: 2.

²⁴ Bakara, 2/85

ifadesini bulmuş ise öyle kalır. Hiçbir kimse veya kuruluş, İslâm akidesinde olmayan bir şeyi ona dâhil etmeye veya onda olan bir şeyi ondan çıkarmaya yetkili değildir. Akideye beşeri müdahale yapılamaz. İnanç sisteminin değiştirilmesi söz konusu olmadığı gibi, tahrifi; bozulması da söz konusu değildir. İslam akidesine ilave veya eksiltme yapma imkânı yoktur, böyle bir teşebbüs merduttur. Hz. Peygamber: "Kim hakkımızda olmayan bir şeyi uydurursa merduttur."²⁵ buyurmuştur. Ayetlerde de bu husus reddedilmiştir.

İtikat esasları ilk günden bugüne kadar aynı kalmıştır ve aynı kalacaktır. " çöl kanunu, karanlık çağ ilkeleri" gibi İslam'ı ve onun ilkelerini aşağılayıcı, hakaretvari sözler sarf edenler, bu dinden olmayanlardır. Spekülasyon, felsefî akım ve teorilerden hiçbiri Müslüman'ı itikadından soğutma gücüne sahip değildir. Çünkü onların alanları bu konular değildir. Bu konular üzerinde teori üretmeleri sadece bir spekülasyon ve alan dışılıktır. Bu şekilde elde edilen yorumların hiç biri bilim olarak nitelenme vasfına sahip değildir. İnanan kişinin itikadına yönelik reddiye ve saldırılar onu, inançlarından soğutmaya ve inanç esaslarıyla olan bağını zayıflatmaya kâfi değildir. Çünkü İslâm'da hiçbir konuda olmayan değişmezlik, sadece itikad esasları ve ibadetler için geçerlidir.

6) İslâm itikad esasları insan fitratına en uygun bir yapıya sahiptir. Bugüne kadar itikad esaslarından hiçbiri, ilme veya akla aykırı olduğu hususunda bir tenkide uğramamıştır. İslâm itikad esasları insanın yaratılışına uygundur. Çünkü insan da, onun huzuru için tavsiye edilen ilkeler de aynı kaynağa dayanmaktadır. Ayet ve hadislerde bu hususa işaret edilir. "Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları fitrat üzere yarattığı dine çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."²⁶

7) İtikat esasları her türlü aşırılıktan, ifrat ve tefritten uzak bir yapıya sahiptir. Hem getirdiği inanç sistemi, hem de diğer inanç sistemleriyle olan münasebeti bu özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Zaten bu dinin temel prensibi orta bir yol izlemektir. Dolayısıyla getirdiği inanç ilkeleri de her türlü aşırılıktan uzaktır. İslâm itikad sistemi, birden fazla ilah anlayışına yer veren sistemlerle, tamamen inkâr eden sistemler arasında orta bir yol tutarak yaratıcının bir tek olduğunu kabul etmiş ve mutedil bir yol tutmuştur. Şu nokta özellikle vurgulanmalıdır ki, İslâm, orta bir yoldur, mutedildir ama uzlaşmacı ve eklektik değildir. Diğer sistemlerle birlikte olmayı kendi esaslarından taviz vererek gerçekleştirmez. Onun bütün din ve inanç sahibine yakınlığı ve uzaklığı aynıdır. Her din ve inanç sahibininin

²⁵ Buhârî, Sulh, 5

²⁶ Rûm 30/30.

kendi olmasını arzular. Biraz senden, biraz benden anlayışına karşıdır. Kimlik ve kişilik sahibi bireyler arzuladığı gibi muhataplarının da aynı şekilde şahsiyetli olmasını arzu eder. İslam'ın en çok kötilediği insan tipi, kişisiz münafık tipleridir. Dolayısıyla bu tiplerin İslam içinde pirim yapması söz konusu olmaz. Ona ya tabi olunur veya olunmaz. Bunda onun göcündüğü bir husus olamaz. Çünkü onun ilkeleri doğrudur ve eklektik bir anlayış anlamsızdır.

Diğer taraftan, başka din ve inanç sistemlerine karşı taassup göstermez. "Allah'a insanları; çağırandan daha güzel sözlü kim olabilir?"²⁷ âyetinde ifade edildiği gibi diğer sistemleri de hoşgörü ile karşılar. Herkesin mümin olması gerekir diye bir kural yoktur, bu arzu edilen bir durum olmakla birlikte kişinin seçimine müdahale söz konusu değildir.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, itikadın esas ve özünü Allah Teâlâ'nın bir, eşsiz ve benzersiz olduğuna imân teşkil eder. İtikadın özü **tevhid**'dir. Buna Kelâm ilminde "aslu'l-usûl, özün özü" denir. İslâm'ın bütün itikad esasları Allah'a imanla başlar, O'na inanmak bir ölçüde inancı tamamlamak, inanmamak ise itikadı yok etmek anlamına gelir. Çünkü Allah'a imânın içerisinde, gönderdiği peygamberi kabul etmek, indirdiği kitabı benimsemek ve kitabında zikrettiği hususları tasdik etmek vardır. Bu bakımdan bir mümin için Allah'a iman, itikad esaslarının tamamını içine alır.

Allah'a inanmanın anlamı, indirdiği kitapta zikrettiği konuların hepsini kabul etmektir. Çünkü O'na inanan, O'nun sözüne, kelâmından olan kitabına, kitabının aslı olan Kur'ân-ı Kerim'e ve ondaki her şeye inanıyor demektir. Kur'ân'da olan konuların hepsine gönülden bağlanıyor, boyun eğiyor demektir. Zaten mümin olmak için itikad esaslarına kalben bağlanmak zorunludur. Aksi takdirde, inancında bir çelişki olduğu ifade edilmelidir. Bugün sosyal hayatta görülen bazı davranışlar, itikad esaslarının küllendiğine ve bireysel çelişkilerin arttığına delâlet etmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür ama şu davranışlar artık meşru gibi takdim edilmektedir: Bir kimse "ben Allah'a, Peygamberine ve Peygamberine indirilen, Kur'ân'a inandım" diyor, arkasından da haramları irtikâp ediyor, bununla da kalmıyor, yaptığı davranışların meşru olduğunu ifade edecek cüreti gösteriyor. Bu tür davranışlar kişinin kendisiyle, inançlarıyla çelişkide olduğunun ifadesi değil midir?

İslam, kendisiyle, çevresiyle ve toplumuyla barışık müminler hedeflemektedir. Onun insan için getirdiği ilkeler bu gayeyi gerçekleştirmesine imkân vermektedir. Bu itikad esaslarının her biri, bireyi her yönüyle çelişkilerden korumayı amaçlamaktadır. Onlara uyan bireyler kimlik ve kişilik sahibi olarak toplumlarına örnek

²⁷ Fussilet 41/55.

olabilecek hale gelebilmekte ama bu hususları benimsemiş gibi görünenler ise kötü birer Müslüman imajı oluşmasına sebep olmaktadır. Samimiyetsizliğin bedelini sadece bireyin kendisi değil toplumu da kötü bir şekilde ödemektedir. Özetle ifade etmek gerekirse, *"inandığı gibi yaşamayan, yaşadığı gibi inanmak mecburiyetinde"* kalmaktadır. Zamanla inanç esası olarak benimsediği toplumsal ve bireysel birikimlerini din olarak yaşamak suretiyle inandığı değerlere sahip çıkmayan ve saygı duyulmayan bir kişi haline dönüşmektedir. Hem Müslüman toplum, hem de İslâm dünyası bu hususa gösterilebilecek bir örnek olması hasebiyle manidardır.